

Jenny-Ann Brodin är filosofie doktor i sociologi, verksam vid sociologiska institutionen i Umeå. I sin avhandling, *Religion till salu?* (2001) studerade hon den svenska New Age-rörelsen ur ett rational choice-influerat marknads-perspektiv. Efter detta har hennes forskning bland annat inriktats på frivillig reglering inom New Age.

En individualistisk social rörelse, är det möjligt? Rörelsebegreppet och New Age

av Jenny-Ann Brodin

TROTS ATT FORSKNINGEN kring sociala rörelser har blivit allt mer mångfacetterad under de senaste årtiondena tycks väl etablerade, och tämligen snäva, antaganden om hur sociala rörelser bör förstås och avgränsas dominera diskussionen. I denna artikel sätts några av dessa grundläggande antaganden i relation till en rörelse som vanligtvis *inte* förstås eller benämns i termer av sociala rörelser. Närmare bestämt kommer jag att diskutera rörelsebegreppet i relation till New Age. Hur kommer det sig att just denna rörelse sällan ges prefixet social? Handlar det enbart om analytiska kategorier och gränsdragningar? Eller finns det också en normativ och ideologisk dimension — en åtskillnad mellan bra/fina/goda rörelser och sådana som inte är det?

Rörelser och sociala rörelser

Att tala om rörelser, sociala rörelser eller nya sociala rörelser är inte det enklaste. Det finns inga enkla eller entydiga gränser, vare sig mellan begreppen eller de samhälleliga fenomen som de representerar. Rörelsebegreppet, som används i en mängd

olika sammanhang, kan nog med rätta ses som tämligen allmänt hållet. Rörelser förväntas ofta vara relativt flexibla och spontant uppkomna enheter. I jämförelse med mer traditionella organisationer ses de ofta som mindre hierarkiska och rigida (se t.ex. Ahrne 1996). Om vi däremot lägger till prefixet *social* (alternativt *ny social*) så blir gränsdragningarna tydligare.

För det första antas sociala rörelser ha en tydlig politisk dimension. De växer fram ur missnöje med rådande samhällsordningar — och förenas både kring identifierade samhällsproblem och föreställningar om hur dessa bör lösas. En ofta refererad definition finner vi hos John McCarthy och Mayer Zald, som definierar sociala rörelser som; ”set of opinions and beliefs in a population which represents preferences for changing some elements of the social structure and/or reward distribution in society” (1977: 1217). I denna definition finner vi även ett annat vanligt förekommande antagande, nämligen att sociala rörelser förväntas bygga kollektiva handlingar. Det är inte tillräckligt att enskilda individer, var och en på sitt håll, agerar, protesterar eller söker förändring i en viss fråga. Denna strävan måste återfinnas inom någon form av grupp, organisation eller population. En hel del forskare har följaktligen främst koncentrerat sig på tydligt organiserade rörelser. Exempelvis använder sig McCarthy och Zald av begreppet rörelseorganisationer, för att fånga formellt organiserade grupper där medlemmarna delar en gemensam uppsättning attityder (exempelvis kring samhällets organisering eller fördelning av resurser). Ur deras perspektiv ses organisationer som avgörande för att kunna mobilisera olika typer av

resurser, oavsett om det gäller kunskap, handling, information eller pengar. Organisationerna ses även som ett av de viktigaste incitamenten för att en individ ska ansluta sig till en social rörelse; på detta sätt kommer individen i åtnjutande av organisationens resurser — vilka även omfattar organisationens makt och påverkansmöjligheter.

Mer kulturellt och kognitivt orienterade teoretiker, som Alberto Melucci (1991), har valt att se sociala rörelser som mer löst sammanhållna enheter. Enligt Melucci är grunden för sociala rörelser solidaritet; ”det vill säga aktörernas ömsesidiga erkännande av att de ingår i en enda social enhet” (1991: 45). Sociala rörelser bygger enligt detta perspektiv även på konflikt. En social rörelse har alltid motståndare, som kan utgöras av allt från enskilda individer till andra sociala rörelser, partier, och stater, som även de gör anspråk på värden, resurser och legitimitet.

En intressant aspekt av rörelsebegreppet, och hur det tillämpas, är att det både kan uppfattas som mycket vitt och allomfattande — och som snävt och avgränsat. Dels har rörelsebegreppet, inte minst inom amerikansk forskning, kommit att omfatta så gott som alla icke-institutionaliserade politiska (protest/aktivist-) handlingar. Dels har den empiriska forskningen kommit att kretsa kring ett fåtal specifika rörelser; kvinnorörelsen, fredsrörelsen, miljörörelsen, ungdomsrörelsen, gayrörelsen — och på senare år även den globala demokrati/rättvis/globaliseringskritiska rörelsen (med organisationer som Attac och Ya Basta, och sammankomster som World Social Forum, i fokus). Trots uppmärksammade brister, som eurocentrism och brist på relevanta kopplingar

till globaliseringsteori (se Thörn 2003), förefaller stora delar av de analytiska ramarna fungera väl för dessa rörelser. De är tydligt politiska, samhällskritiska och till stora delar formellt organiserade (även om formerna för detta varierar). Vad som sällan sägs, men desto oftare tycks tas för givet, är att inte vilka rörelser som helst beskrivs i termer av sociala rörelser. De ovan nämnda rörelserna delar inte bara form och kritiskt förhållningsätt till etablerade samhällsordningar — de delar även grundläggande demokratiska och kollektivistiska värderingar och mål. Men som Håkan Thörn konstaterar; ”Sociala rörelser är inte per definition demokratiska och syftar inte heller med nödvändighet till demokratisering, men de historiska mobiliseringar som resulterat i ett ökat folkligt inflytande över samhälleliga beslutsprocesser har ofta drivits av sociala rörelser” (2002: 156).

New Age

Vad har detta med New Age att göra? New Age — ett på många sätt vagt och svårdefinierat begrepp. Kopplingar kan både göras till specifika idéer och praktiker (som tarot, astrologi, healing och meditation) och breda begrepp (som självutveckling, alternativa terapier och behandlingsmetoder, andlighet och magi). Ofta görs också associationer till pengar och kommersialism.

Inom engelskspråkig litteratur benämns New Age, med snudd på självklarhet, som en rörelse (movement). Det är dock tämligen få forskare, oavsett om de har samhällsvetenskaplig eller humanistisk bakgrund, som tar steget fullt ut att

förstå och benämna New Age i termer av sociala rörelser. Exempelvis har jag själv avstått från detta, med motiveringen att den typ av sammansatta ideologier och kollektiva politiska handlingar som återfinns inom etablerade sociala rörelser — åtminstone vanligtvis — lyser med sin frånvaro inom New Age (Brodin 2001). Det finns dock anledning att tittat närmare på några av New Age-rörelsens kännetecken, och de argument som trots allt har första fram för att även detta kan ses som en social rörelse, för att bättre förstå vad motståndet kan bero på.

Löst sammanhållna nätverk

New Age kännetecknas i hög grad av dess låg grad av organisering. Ofta beskrivs rörelsen i termer av löst sammanhållna nätverk. Detta är dock inte bara en praktisk eller organisatorisk fråga — utan handlar i hög grad om ideologi. Inom New Age råder ett utbrett motstånd mot traditionell organisering och de åtaganden och förpliktelser som följer av sådan. Utövare är sällan medlemmar i en viss grupp eller organisation. Istället ses det som självklart att kombinera och prova på olika typer av aktiviteter och idéer (som mycket väl kan bygga på vitt skilda — och motsägande — antaganden). Den typ av färdiga paket som anger vad man bör tro på och hur man bör leva, som exempelvis återfinns inom traditionella religiösa organisationer, ses ofta som alltför begränsade. Individerna måste istället utgå från vad han eller hon behöver och sedan sätta samman en egen kombination. Detta ideal hänger även nära samman med synen på ledare och auktoriteter inom New Age. Trots att det

finns gott om ledare, som gör allt från att hålla föredrag, skriva böcker och ge konsultationer till att arrangera mässor, festivaler och alternativa boenden, så ses dessa i första hand som förmedlare och inspiratörer — och inte som auktoriteter som har befogenhet att sätta gränser eller skapa regler. Åtminstone principiellt betraktas den enskilda individen vara den som ska avgöra vad som är bra/dåligt för honom eller henne.

Relationen mellan ledare och utövare kan även beskrivas i termer av producenter och konsumenter. Istället för långvariga åtaganden och tillhörigheter, exempelvis i form av medlemskap i en organisation, finner vi att utövarna vanligtvis betalar för olika typer av varor och tjänster i relation till nyttjande. Inom rörelsen ses detta vanligtvis inte som något ideologiskt problem (se vidare i Brodin 2001).

Avsaknaden av traditionella organisationer och ledare får dock konsekvenser om vi ska förstå New Age som en social rörelse. För även om det är fullt rimligt att hävda att det finns en idémässig kärna inom New Age (se t.ex. Heelas 1996) så är rörelsens gränser flytande. Enkelt uttryckt finns det inga givna auktoriteter som kan kontrollera rörelsens gränser, vare sig när det gäller människor, idéer eller de aktiviteter som pågår. Från rörelsens sida ses detta sällan som ett problem — tvärtom är det helt i enlighet med den övergripande ideologin. Ur ett sociologiskt perspektiv kan det dock te sig mer problematiskt. Kan det verkligen vara fråga om en (social) rörelse om det inte, mer exakt, går att säga vad eller vilka som utgör själva rörelsen? Detta problem förstärks av motståndet att tala om New Age som en sammanhållen enhet inom själva

rörelsen. Begreppet ses både som reducerande, då mångfalden riskerar att gå förlorad, och som tyngt av negativa associationer (se t.ex. Bloch 1998; Brodin 2001). Den typ av ömsesidigt erkännande som Melucci (1991) skriver om är med andra ord inte självklart.

Gränslös individualism

Redan i ord som självutveckling indikeras att individen, och dennes jag, är av central betydelse inom New Age. De aktiviteter och idéer som dominerar inom rörelsen är ofta inriktade på individens välmående och utveckling. Individualismen är dock inte helt okomplicerad för den oinvigde. Ett skäl till detta är att den ofta kopplas samman med ett holistiskt perspektiv på verkligheten.

Med inspiration från österländska mystiker ses det som ett mål för individen att bli medveten om alltings helhet och sammanhang. Detta kan, mycket förenklat, beskrivas som en ”allt-är-ett”-filosofi. Såväl olika verklighetsnivåer som det gudomliga, människor, djur, natur och materia betraktas bilda en helhet, där delarna ständigt påverkar varandra. I kontrast till transcendent religioner, som kristendomen, ses inte människan som separerad från det gudomliga. Tvärtom finns det gudomliga alltid närvarande, både i oss själva och i vår omgivning. Den enskilda människan är inte utelämnad till ödet, eller andra utanförstående krafter, utan har stort ansvar för att påverka sitt eget liv och välmående. Eller för att uttrycka det med Shirley MacLaines ord; ”It all starts with self” (1988: 5).

Det är även möjligt att ta individualismen

ett steg längre och att tala om upplösning av jaget. En spridd tankegång inom New Age är att individens jag är av samma väsen som andra människor, djur, natur — och hela universum. ”Allt i universum finns inom dig. Sök allt inom dig själv” (Rumi, citerad i Chopra 1997: 6). På en och samma gång ses vi både som unika och som delar av samma helhet. När vi kommer till insikt om detta upplöses individualiteten för att ge plats för ett gränslöst medvetande. Vägen dit? Vanligtvis meditation.

Ny medvetenhet

Betyder fokuset på individen att det inte finns samhälleliga ambitioner inom New Age? Själva begreppet New Age refererar till en återkommande tankegång om att vi endera är på väg in i, eller redan befinner oss i, en ny tidsålder. Denna förändring tolkas dock på många olika sätt inom rörelsen. Exempelvis talas det både om övergripande samhälleliga förändringar (beträffande sådant som ekologisk anpassning, jämställdhet och fred), förändring på ett individuellt plan (för bättre hälsa, ökad självkänedom, andlig utveckling mm) och en mer bokstavig övergång från en astrologisk tidsålder till en annan. Ofta sägs den nya tidsåldern symboliseras av sådant som harmoni, fred, intuition, medmänsklighet, kärlek och andlighet. Detta ställs i kontrast till den materialism, kapitalism och rationella tänkande som har dominerat det moderna västerländska industrisamhället.

I den banbrytande boken *The Aquarian Conspiracy* (1980), skriven av den amerikanska journalisten Marilyn Ferguson, finner vi många

av New Age-rörelsens mer samhälleligt inriktade ambitioner. Ferguson såg en ny medvetenhet hos människor, ett uppbrott från gamla tanke-sätt och värderingar. Hon är dock noga med att poängtera att detta inte är fråga om en vanlig rörelse. Nätverket, som hon gett namnet The Aquarian Conspiracy, har ingen politisk doktrin, inget manifest, inga traditionella ledare. Istället ställer aktivisterna olika typer av frågor och utmanar etablissemangen inifrån. ”The great shuddering, irrevocable shift overtaking us is not a new political, religious, or philosophical system. It is a new mind — the ascendance of a start-ling worldview that gathers into its framework breakthrough science and insights from earliest recorded thought” (Ferguson 1980: 23).

Här återfinns också den karaktäristiska synen på individen och samhället. Förändring betraktas börja med individen. Ferguson skriver; ”.../ most did not set out to change society. In that sense, it is an unlikely kind of conspiracy. But they found that their *lives* had become revolutions. Once personal change began in earnest, they found themselves rethinking everything, examining old assumptions, looking anew at their work and relationships, health, political power and ‘experts’, goals and values” (1980: 24). Som så många andra konstaterar hon att de traditionella tillhörigheterna, till organisationer och politiska partier, lyser med sin frånvaro. Istället finner vi små kluster av individer och löst sammanhållna nätverk.

En central komponent hos många New Age-tänkare är kritiken mot den västerländska vetenskapssynen. Intressant nog riktas kritiken både mot etablerad naturvetenskap/positivism

och mot olika typer av social konstruktivism. Exempelvis riktar Fritjof Capra, i den bästsäljande *Fysikens Tao* (1975), kritik mot den dominerande rationella vetenskapssynen som han ser som alltför begränsad. För att kunna förstå verkligheten kan vi inte bara lita på enkel logik, tvärtom behöver vi både intuition och mystik. I likhet med Ferguson talar Capra om nödvändigheten av ett nytt perspektiv på verkligheten. Nyckeln till detta är medvetandet. Åter igen finner vi ett grundläggande holistiskt perspektiv; allt levande betraktas hänga samman. Mänskliga medvetanden ingår i sociala och ekologiska system, som ingår i planetens system, som i sin tur ingår i någon form av universellt system. Liknande tankegångar finner vi även i den omtalade Gaia-hypotesen, främst känd genom James Lovelock, som går ut på att jorden är en levande organism och ett självreglerade system.

Det holistiska perspektivet har, enligt Capra, inte bara relevans för forskning, utan även för vårt sätt att leva. Om vi betraktar allt som en helhet, där delarna påverkar varandra, bör detta få konsekvenser för hur vi behandlar djur och natur, botar sjukdomar (etc).

Det finns dock även en annan — och ofta mer implicit — vetenskapskritik inom New Age. Många tänkare, inte minst företrädare för den mansrörelse som har växt fram inom New Age, riktar kritik mot social konstruktivism. Människan ses istället som essentiell och som innehavare av en sann kärna. Detta synsätt är kanske allra mest tydligt när det gäller synen på kvinnor och män, som ses som i grunden olika. Det kvinnliga kopplas ofta samman med empati, känslor, omsorg — men även sådant som färg,

ljus och livskraft. Det manliga kännetecknas å andra sidan av styrka, handlingskraft, natur, frihet och ursprung. För att kunna leva i harmoni med oss själva och med andra människor ses det som nödvändigt att vi är sanna mot vårt inre jag (dvs. essensen). Den jämställdhetssträvan mellan könen som, åtminstone vanligtvis, ses som självklar i dagens svenska samhälle, kan ur detta perspektiv betraktas som direkt skadlig. Exempelvis skriver den Sverigeaktuelle David Deida om den ökade likheten mellan kvinnor och män; ”/.../ detta jämlika tillstånd är endast ett övergående stadium /.../ Bieffekterna av denna strävan efter sexuell likhet är en betydande orsak till mycket av det elände som kan finnas i förhållanden idag. Den här trenden mot jämlikhet har resulterat i ekonomisk och social utjämning, men även sexuell neutralitet. Bankkontona balanseras medan passionen slocknar” (2002: 12-13). Enligt Deida måste vi släppa den politiska korrektheten och ta oss tillbaka till vårt innersta väsen.

New Age som social rörelse?

Som nämndes ovan är det få forskare som tar steget fullt ut att benämna eller förstå New Age i termer av sociala rörelser. Det finns dock undantag. Exempelvis skriver Owe Wikström att New Age kan ses som en social och ideologisk rörelse; ”Det handlar inte bara om en samling psykologiska tekniker. Här finns inslag av ekologiskt andligt tänkande i Gaiafilosofin liksom av feminism och en tydlig politisk utopism. Talet om den nya tidsåldern kan även ses som en kulturell motrörelse, en civilisationskritik” (1998: 19).

En mer specifik diskussion kring detta finner

hos Jon P. Bloch (1998), som argumenterar för att alternativ andlighet, och däribland New Age, kan betraktas som en social rörelse. Till sin hjälp tar han bland annat Joseph Gusfields (1994) begrepp *flytande sociala rörelser*, som inte är begränsat till formellt och rigoröst organiserade rörelser — utan även omfattar löst sammanhållna motsvarigheter. Trots avsaknaden av formella organisationer lyckas dessa rörelser manifesteras såväl delade ståndpunkter och mål, samt hur dessa skall uppnås.

Inom den alternativa andligheten använder man sig av ideologi för att skapa nya koder för symbolisk kommunikation, enligt Bloch. Syftet är både att attackera och ifrågasätta rådande samhällsordningar och att försvara sin minoritetsställning, även om man inte använder sig av etablerade politiska arenor. Att det är fråga om en individualistisk rörelse, där det finns ett motstånd mot de etablerade rörelsernas sociala kontroll, betyder inte solidariteten saknas. Bloch skriver; *"/.../ an emphasis on self-autonomy does not preclude a sense of social solidarity, or an active promotion of shared interests"* (1998: 23). Trots att det mycket väl kan råda en ideologisk konflikt mellan autonomi och organisering, så finns det utrymme både för individuella och sociala behov i den enskilda individens identitet.

...eller inte?

Så varför används inte begreppet sociala rörelser i större utsträckning när det gäller New Age? Rörelsen tycks exempelvis vara förenlig med kognitivt inriktade rörelseteorier, som Meluccis och Gusfields. Författaren och journalisten Lena

Katarina Swanberg är dock någonting på spåren när hon konstaterar att New Age är en folklig andlighet; "Inte fin, inte påläst, absolut inte politiskt korrekt. Den betonar intuitionen och känslan i en tid när förnuftet påstås ha lösningarna, den bejakar de traditionella skillnaderna mellan könen i en tid när vi förmodas ha uppnått jämställdhet. Den talar dunkelt i symboler i en tid när vardagsspråket byråkratiseras alternativt förråas. /.../ Till råga på allt är den till stor del kvinnlig av sig, djupt traditionellt kvinnlig med sin betoning på mildhet, örter, färger, gudinnor, födandemysterier, hemliga krafter, magi och beröring med varma händer" (1997: 133). Swanberg drar sig dock inte för att beskriva New Age som en "folkrörelse i sin begynnelse" (1997: 134).

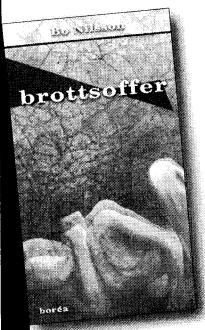
Trots att det så gott som aldrig sägs rätt ut tycks både den organisatoriska formen (eller brist på sådan) och det ideologiska innehållet leda till diskvalificering av New Age som social rörelse. Det är för vagt, flummigt, kommersiellt, essentialistiskt och individualistiskt. I den mån rörelsen syftar till samhällelig förändring tycks den dessutom komma från "fel" håll, inte från kollektivet utan från individen.

Där är andra sociala rörelser på ett tämligen självklart sätt kan dra nytta av etablerade auktoriteter, inte minst forskare inom respektive område, så står New Age snarast i opposition till dessa. Få forskare är helt enkelt villiga att ge New Age-rörelsen den legitimitet som prefixet social skulle kunna ge.

★ Referenser

- Ahrne, G. (1996) "Civil Society and Civil Organizations", *Organization* 3 (1): 109-120.
- Bloch, J. P. (1998) *New Spirituality, Self, and Belonging — How New Agers and Neo-Pagans Talk about Themselves*. London: Praeger.
- Brodin, J.-A. (2001) *Religion till salu? — en sociologisk studie av New Age i Sverige*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Capra, F. (1975) *Fysikens Tao*. Göteborg: Korpen.
- Chopra, D. (1997) *Vägen till kärlek — frigör dina inre krafter*. Stockholm: Nordstedts.
- Deida, D. (2002) *Den suveräna mannens väg — handledning för att på andlig väg möta utmaningen med kvinnor, arbete och sex*. Orsa: Energica förlag.
- Ferguson, M. (1980) *The Aquarian Conspiracy — Personal and Social Transformations in Our Time*. New York: Tarcher Putnam.
- Gusfield, J. (1994) "The Reflexivity of Social Movements: Collective Behavior and Mass Society Theory Revisited" s 58-78 i Larana, E., Johnston, H., Gusfield, J. (red) *New Social Movements: From Ideology to Identity*. Philadelphia: Temple University Press.
- Heelas, P. (1996) *The New Age Movement — the Celebration of Self and the Sacralization of Modernity*. Oxford: Blackwell Publishers.
- MacLaine, S. (1988) *It's All in the Playing*. London: Bantam.
- McCarthy, J. D. & Zald, M. N. (1977) "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory", *American Journal of Sociology* 82 (6): 1212-1239.
- Melucci, A. (1991) *Nomader i nätet — sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Swanberg, L. K. (1997) *Förunderligt och märkligt — en resa genom New Age i Sverige*. Stockholm: Bonnier Alba.
- Thörn, H. (2002) *Globaliseringens dimensioner — nationalstat, välfärdssamhälle och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas.
- Thörn, H. (2003) "Nya sociala rörelser, globalisering och det sociologiska eurocentrismen", *Sociologisk forskning* (2): 3-9.
- Wikström, O. (1998) "New Age, ockultism och pluralism — ideologiska och socialpsykologiska perspektiv" s 11-47 i Wikström, O. (red) *Att se det dolda — om New Age och ockultism inför millennieskiftet*. Stockholm: Natur och Kultur.

ny bok från Borea:

Brottsoffer

 av Bo Nilsson

VAD INNEBÄR DET att vara ett brottsoffer? Vilka föreställningar har vi om människor som blivit utsatta för kriminalitet?

Brottsoffer förknippas ofta med smärta och lidande och en kamp för att ta sig tillbaka till ett tidigare liv. Dessa föreställningar ingår i en omfattande offerideologi som också hävdar att allt fler blir eller riskerar att bli drabbade av kriminalitet. Denna ideologi underbyggs av olika intressenter inom den så kallade offerindustrin och får till följd en ökad rädsla och riskmedvetenhet.

Boken "Brottsoffer" diskuterar kritiskt den dominerande bilden av brottsoffer och den offermentalitet som sätter sin prägel på samtiden. Genom intervjuer med enskilda drabbade visas att det även finns alternativa skildringar av offerskap, upplevelser som marginaliserats i debatten.

www.borea.nu